

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

УДК 37.013.42:364-781.5-057.87

РЕАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ (НА ПРИКЛАДІ ЖИТОМИРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА)

Коляденко Світлана, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри соціальних технологій, Житомирський державний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8947-6122>

E-mail: svetlaya.uk@gmail.com

Літяга Інна, кандидат педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціальних технологій, Житомирський державний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3263-9613>

E-mail: innalet@ukr.net

У статті розглянуто питання, як на основі студентоцентризму в сучасних умовах розвитку суспільства надавати освітні послуги студентам вищих навчальних закладів.

Метою статті є опис досвіду впровадження освітніх компонент за вільним вибором здобувачів вищої освіти, та визначення його значення для процесу реалізації студентоцентрованого підходу на прикладі професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Житомирському державному університеті імені Івана Франка. Для досягнення поставленої мети у статті використано загальнонаукові, методологічні підходи (системний, компетентнісний), а також різні методи дослідження – абстрактно-логічний, аналізу та синтезу для уточнення понять «студентоцентрована ідея», «ідея антропоцентризму», «освітня компонента» тощо.

У статті розглянуто Положення про акредитацію освітньої програми «Соціальна робота», те, як має здійснюватися підготовка здобувачів вищої освіти, а також розглянуто модернізацію освітньої програми, шляхи удосконалення навчальних планів.

Ключові слова: студентоцентризм, освітня компонента, соціальна робота, освітні послуги, соціальна підтримка, студентська молодь, менеджмент.

IMPLEMENTATION OF THE STUDENT-CENTERED APPROACH IN THE PROCESS OF SOCIAL SPHERE SPECIALISTS TRAINING (THE CASE OF ZHYTOMYR IVAN FRANKO STATE UNIVERSITY)

Kolyadenko Svitlana, Ph. D, Associate Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8947-6122>

E-mail: svetlaya.uk@gmail.com

Lityaga Inna, Ph. D, Associate Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3263-9613>

E-mail: innalet@ukr.net

The article considers the issues of providing services to students of higher educational institutions on the basis of student-centeredness in modern conditions of social development. The aim of the article is to analyze the importance of educational components of students' free choice for the process of

implementing a student-centered approach on the example of social workers' professional training at Zhytomyr Ivan Franko State University. To achieve this goal, the article uses general scientific methodological approaches (system, competence), as well as the following research methods - abstract-logical, analysis and synthesis to clarify the concepts of «student-centered idea», «idea of anthropocentrism», «educational component», etc.

Results. The use of student-centeredness has a history, the essence of which is that the student is the main object and subject of the educational process. The main functions of universities at the present stage of reforming higher education can be realized within the actualization the idea of student-centeredness.

A unified perception of the idea of student-centeredness among the participants of the educational process has not yet been developed, although student-centeredness presupposes high-quality professional training of future specialists. The article considers the Regulations on the accreditation of the educational program Social Work, according to which the training of students should be carried out, as well as the modernization of the educational program, improved curricula. The staff of the Department of Social Technologies focused on the possibility of forming an individual educational trajectory as one of the manifestations of the student-centered idea. Due to it, the curriculum included a block of «Elective Components» of the educational program, which contains three options for elective courses, starting from the third semester. The choice is made in accordance with the Regulations on the procedure and conditions for choosing academic disciplines by students at Zhytomyr Ivan Franko State University. The article considers the specifics of teaching educational components «Social support of student youth» and «Management of social work», namely: subject of study, purpose, tasks, basic knowledge, skills, information volume of these educational components.

Conclusions. Thus, student-centrism is one of the main principles in the process of education, which provides for the right of their own choice from the list of proposed disciplines.

Keywords: *educational component, social work, educational services, student-centeredness, social support, student youth, management.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку суспільства діяльність закладів вищої освіти спрямована на надання освітніх послуг студентам на основі студентоцентризму, який є новим рівнем відповідальності закладу вищої освіти. У якому має бути створене таке освітнє середовище, що забезпечить на виході майбутньому спеціалісту високі результати навчання й сформовані найсучасніші компетенції. Освітнє середовище – має бути насичене й різноманітне, у ньому взаємодіють цінності викладачів та здобувачів вищої освіти, їхні уявлення про норми й ідеали освітньої діяльності, створюються умови для вільного вибору і розвитку особистості кожного студента відповідно до його здібностей, інтересів, можливостей; підтримується творча активність учасників навчального процесу, достатній рівень їхнього емоційного та інтелектуального напруження, психологічний комфорт. Таким чином, сутність студентоцентризму полягає у створенні такої моделі розвитку освіти, за якої здобувач вищої освіти з об'єкта навчальної діяльності перетворюється на суб'єкт, тобто на активного учасника науково-освітнього та культурно-мистецького процесу.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» та іншими нормативно-правовими документами основними завданнями сфери вищої освіти є: а) забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці; б) активне впровадження компетентнісного підходу; в) забезпечення результатів навчання; г) покращення якості та оцінювання вищої освіти. Саме студентоцентризм може розглядатися як ресурс успішної реалізації цих завдань. Окрім того, якщо розглядати студентоцентризм як концентрацію індивідуальних зусиль кожного студента та професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу задля формування індивідуальної освітньої траєкторії та індивідуального компетентнісного профілю майбутнього фахівця, то слід виробити певні

теоретико-методичні складові забезпечення цього принципу організації освітнього процесу.

Метою статті є опис досвіду впровадження освітніх компонент за вільним вибором здобувачів вищої освіти та визначення його значення для процесу реалізації студентоцентрованого підходу на прикладі професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

1. Розгляд студентоцентризму як основної ідеї реформування сучасної вищої освіти.

2. Опис освітніх компонент вільного вибору для здобувачів вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

3. Визначення особливостей упровадження студентоцентрованого підходу через вільний вибір навчальних дисциплін студентами Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Для досягнення поставленої мети у статті використано загальнонаукові, методологічні підходи (системний, компетентнісний), а також різні методи дослідження – абстрактно-логічний, аналізу та синтезу – для уточнення понять «студентоцентрована ідея», «ідея антропонцентризму», «освітня компонента» тощо. Інформаційно-фактологічною і методологічною базою стали публікації вітчизняних і закордонних науковців, нормативні документи, результати власних досліджень авторів.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні ідея студентоцентризму є актуальною, хоча започаткована ще століття тому. Уперше про це написав іспанський філософ, публіцист, громадський діяч, викладач Мадридського університету Хосе Ортега-і-Гассет (Jose Ortega y Gasset; 1883–1955). У своїй найвідомішій праці «Повстанні мас» (перекладеній багатьма мовами), філософ застерігав: на авансцену історії виходить носій «масової» свідомості, що нав'язує суспільству свої смаки, позначені примітивністю та антиінтелектуальністю. Такою людиною легко маніпулювати, бо вона занурена у сферу меркантильних життєвих інтересів і її життєва стратегія – «бути, як всі». Усвідомлення самоцінності свого буття у світі, пошуки власного місця в універсумі, вираження своєї індивідуальності для неї – лише інтелігентські вербальні витребеньки, які нічого не означають і нічого не варті. Зрозуміло, що для такої людини філософія перестає бути вчителем життя, а культура цінна лише настільки, наскільки вона її розважає. Тому він пропонував відходити від наукового розуму і звертати увагу на життєвий розум, який тісно пов'язаний із глибинами людського життя, з його духовними, екзистенційними проблемами і ставить у центр уваги – людину, котра проходить історичне становлення. У своїй головній педагогічній праці «Місія університету» Ортега-і-Гассет наголошує, виступаючи проти раціоналістів, «1) вплив суспільства на стан і розвиток освіти – це головний чинник; 2) освіта – це процес побудови людиною за допомогою іншої людини (учителя-викладача) програми власного життя; ключова роль у цьому процесі відводиться мисленню, основаному на досвіді нашого життєвого розуму, який повинен бути засвоєним в університеті у формі культури; вища освіта, яку надає університет, має дві складові: навчання інтелектуальних професій і наукові дослідження й підготовка майбутніх дослідників. Суспільство потребує великої кількості лікарів,

фармацевтів і педагогів, але лише незначної кількості науковців; у стінах університетів студенти отримують «загальну культуру», що дає можливість «людині прилаштуватися до свого часу, жити на його висоті й особливо на висоті ідей сучасності» (з тексту лекції, прочитаної 9 жовтня 1930 р. перед студентами Мадридського університету). Дослідник стверджував, що головне завдання університету – викладання культури або життєвих ідей сучасної епохи, тобто навчання культури або передавання новому поколінню системи зрілих уявлень про світ і людину, розробленої попередніми поколіннями; три основні функції університетської освіти – передавання культури, навчання професій і наукове дослідження. Університет повинен орієнтуватися передовсім на середню людину, середнього студента, котрого необхідно поставити через передавання культури на рівень сучасної епохи. Процес викладання має полягати насамперед у тому, щоб дати студентам відчуття потреби в науці, а не вчити їх науці, котра їм не потрібна; педагогічна діяльність, принципи педагогіки мають бути відокремлені від наукової діяльності і знання, бо останні мають власну структуру, відмінну від структури, метою якої є викладання знань. Університет повинен бути інституціональною проекцією студента, характеристиками якої має стати, по-перше, дефіцит здатності набуття знань, по-друге, необхідність набутого знання для життя. Виходячи з цього, необхідно створювати й заохочувати діяльність таких освітніх інституцій, які будуть спиратися на постійну потребу пошуку відповідей на життєві питання студентів, базовими орієнтирами яких будуть свобода, демократія та сучасність [4, с. 30–31].

На нашу думку, викладені філософом основні функції університетів можуть бути використані на сучасному етапі реформування вищої освіти. Передумовами актуалізації ідеї студентоцентризму мають бути: масовість і доступність вищої освіти, поява «середнього студента»; комерціалізація сфери освіти, що вимагає врахування потреб і запитів студента, який розглядається як споживач освітніх послуг – клієнт; бюрократизація сфери вищої освіти, зростання ваги університетського менеджменту, коли викладач все частіше розглядається як найманий працівник для здійснення бізнес-проекту; інформатизація вищої освіти, особливо в умовах пандемії та дистанційного навчання, виведення на перший план індивідуальної комунікації викладача та студента, що вимагає орієнтації на запити і можливості конкретного студента; руйнація ідеї сприйняття університету як інституції відповідної владної моделі, тобто розвиток студентоцентризму як альтернативи інститутоцентризму. Однак, незважаючи на те, що ці передумови діють уже тривалий час, єдиного сприйняття ідеї студентоцентризму серед учасників освітнього процесу ще не вироблено. Так, здобувачі вищої освіти бачать в ній насамперед нові можливості у відстоюванні своїх прав на комфортні умови навчання та справедливе оцінювання академічних досягнень студентів. Роботодавці вбачають у студентоцентризмі можливість надання якісної професійної підготовки майбутньому фахівцеві.

Університети після прийняття Положення про акредитацію освітніх програм (від 11 липня 2019 року), відповідно до якого здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, мали за досить короткий час, підготувати нормативну і фактичну основу для реалізації якісної вищої освіти. Так, колектив кафедри соціальних технологій, як структурний підрозділ Житомирського державного університету імені Івана Франка, що відповідає за підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота, здійснив модернізацію освітньої

програми «Соціальна робота» (Освітня програма, 2019; Освітня програма, 2020) відповідно до прийнятого 24.04.2019 року Стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота, галузі знань 23 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Стандарт, 2019). Відповідно удосконалено навчальні плани підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота (Навчальний план, 2019; Навчальний план, 2020), що дозволило пройти акредитацію Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти освітньої програми «Соціальна робота» спеціальності 231 Соціальна робота перший (бакалаврський) рівень (рішення № 12 (29).1.17 від 26.06.2020 року). Колектив кафедри соціальних технологій зосередив свою увагу на можливості формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти як одного з проявів студентоцентрованої ідеї. З цією метою до навчальних планів було включено блок «Вибіркових компонент освітньої програми», що містить у собі три варіанти навчальних дисциплін за вибором, із III семестру навчання. Вибір здійснюється згідно з Положенням про порядок та умови здійснення вибору навчальних дисциплін здобувачами вищої освіти в Житомирському державному університеті імені Івана Франка (Положення, 2019).

У вибіркового блоці освітньої програми «Соціальна робота» є компоненти «Соціальна підтримка студентської молоді» та «Менеджмент соціальної роботи». Зокрема, освітній компонент «Соціальна підтримка студентської молоді» викладається на IV курсі, в VII семестрі. На вивчення освітньої компоненти відводиться 120 годин, тобто 4 кредити ECTS.

Предметом вивчення компоненти є огляд стану соціального захисту студентів ЗВО в Україні, аналіз вітчизняного законодавства з питань соціального захисту студентської молоді в Україні та наукових робіт задля виявлення проблемних питань щодо реалізації державою соціального захисту студентів, а також внесення пропозицій щодо їх розв'язання. Програма навчальної компоненти складається з модуля – «Аналіз характеру соціальної підтримки студентської молоді». Метою курсу є розгляд проблемних питань соціальної підтримки студентської молоді в Україні. Основними завданнями вивчення освітньої компоненти є: ознайомлення студентів із основними методами соціальної роботи зі студентською молоддю, що сприяє формуванню їхнього професійного рівня і готовності до роботи з ними; вивчення змісту, методів і технологій роботи зі студентами, що сприяє подальшому розвитку системного підходу до розбудови соціальної роботи в Україні; підвищення теоретичного розуміння соціальної роботи як науки, навчальної дисципліни й особливої сфери діяльності; вивчення зарубіжних прийомів та методів роботи з індивідами та групами клієнтів соціальних сервісів; надання студентам відомостей щодо принципів, змісту та технології соціальної роботи з молоддю за кордоном; вивчення соціального досвіду зарубіжних країн і можливості його впровадження в нашій державі.

У результаті вивчення освітньої компоненти здобувач повинен знати: загальну характеристику суспільства як цілісної системи та її складових елементів; предмет, структуру, функції, принципи, методи, основні категорії та закони соціальної роботи як науки; особливості становлення соціальної роботи як самостійної науки; структуру та зміст спеціальних соціальних теорій; послідовність розробки технології соціальної роботи; основні форми і методи

соціальної роботи; шляхи реалізації соціальних технологій у суспільній практиці. А також уміти: пояснювати, оцінювати, узагальнювати знання про суспільство в контексті системного підходу з елементами структурно-функціонального аналізу; володіти основними соціальними термінами, користуватися ними під час виступів на семінарах, у дискусіях, диспутах тощо; користуватися всіма доступними джерелами знань; самостійно добирати матеріал до реферату, доповіді, самостійної роботи; використовувати в роботі засоби масової комунікації, у тому числі електронні джерела інформації; брати участь у реалізації технологій соціальної роботи; використовувати на практиці соціальні технології; сприяти розв'язанню міжособистісних конфліктів у студентському середовищі, виконуючи роль медіатора. Інформаційний обсяг освітньої компоненти включає один модуль – «Аналізу характеру соціальної підтримки студентської молоді», зокрема теми: Соціальний портрет студентської молоді. Соціальна підтримка як технологію соціальної роботи. Організаційна діяльність Студентських соціальних служб для молоді університетів як механізм розв'язання сучасних проблем студентства. Соціокультурне середовище ЗВО у соціальному становленні особистості. Студентське самоврядування. Соціальну підтримку студентів з труднощами соціальної взаємодії. Соціальну підтримку як фактор психічного здоров'я студентської молоді. Соціальна підтримка студентів з особливими освітніми потребами та/або інвалідністю. Соціальну підтримку студентів з числа дітей-сиріт. Соціальна підтримка студентів-вимушених переселенців. Форма підсумкового. Перевагою викладання цієї дисципліни є те, що більшість тем є апробованими на базі Краківської Академії «Ігнатіанум» у результаті участі в програмі «Єразмус+» у 2018 році. Крім того, студенти мають змогу пройти практичну підготовку у волонтерському загоні Студентської соціальної служби для молоді університету та під час підготовки консультантів Телефона Довіри університету.

З поточного навчального року у плани підготовки спеціальності «Соціальна робота» першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти, враховуючи побажання стейкхолдерів, введено дисципліну «Молодіжна соціальна робота».

Освітня компонента «Менеджмент соціальної роботи» викладається на IV курсі, в VII і в VIII семестрах. На вивчення освітньої компоненти відводиться 240 годин / 8 кредитів ECTS.

Предметом вивчення освітньої компоненти є механізм функціонування управлінських відносин у соціальній сфері.

Метою викладання дисципліни «Менеджмент соціальної роботи» є формування у майбутніх соціальних працівників системи знань та набуття навичок управлінських відносин.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Менеджмент соціальної роботи» є: розгляд еволюції наукових поглядів на менеджмент; засвоєння процесу соціального управління; теоретико-методологічних засад менеджменту соціальної роботи; з'ясування структури та типології менеджменту соціальної роботи; організації управління соціальною роботою на мікро- та макрорівнях; практичних аспектів менеджменту соціальної роботи; ресурсного забезпечення менеджменту соціальної роботи. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувач вищої освіти повинен знати: історію розвитку менеджменту соціальної роботи; основні принципи, методи, закони управлінських відносин;

основні якості сучасного менеджера; специфіку управління закладом соціальної роботи; механізм самоменеджменту в управлінні соціальною роботою; основні теоретичні засади використання консультування та проектування у менеджменті соціальної роботи; теоретичні засади використання ресурсів у менеджменті соціальної роботи. Водночас треба уміти: аналізувати національну структуру управління соціальною роботою; обґрунтовувати основні методи менеджменту соціальної роботи; аналізувати моделі та методи взаємозв'язку об'єктів і суб'єктів менеджменту; аналізувати і обґрунтовувати менеджерський цикл у соціальній роботі; аналізувати ресурсне та кадрове забезпечення менеджменту соціальної роботи.

Таким чином, теоретичний аспект менеджменту в соціальній сфері передбачає вивчення таких тем: Теоретичні засади менеджменту соціальної роботи. Теоретико-методологічні засади менеджменту соціальної роботи. Структурні компоненти менеджменту соціальної роботи. Менеджмент соціальної роботи на різних рівнях. Практичні аспекти менеджменту соціальної роботи. Ресурсне забезпечення менеджменту соціальної роботи. Формами підсумкового контролю є залік та екзамен відповідно до розроблених питань.

Перевагою вивчення дисципліни «Менеджмент соціальної роботи» є засвоєння основних управлінських засад у закладах соціальної сфери. Вибір студентами зазначеної дисципліни зумовлений бажанням поглибити знання, пов'язані з управлінням закладами соціальної сфери для подальшого працевлаштування. Більшість ЗВО України, у яких є спеціальність «Соціальна робота», включили у свої навчальні плани дисципліни, дотичні до управління, менеджменту в соціальній сфері. На сьогодні в ЖДУ імені Івана Франка у межах спеціальності «Соціальна робота» викладаються дисципліни вільного вибору студентів, дотичні до «Менеджменту соціальної роботи», а саме: «Технології соціального менеджменту», «Економічні основи соціальної роботи», «Управління у соціальній роботі», а також «Теорія і практика соціального управління» для магістрів спеціальності «Соціальна робота. Соціальна педагогіка».

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, підсумуємо: студентоцентризм є одним із основних принципів у процесі надання сучасних освітніх послуг. Він передбачає не тільки отримання освітніх послуг, а й право їх вибору, оскільки студентам із запропонованого переліку дисциплін надається можливість самостійного вибору дисциплін.

Згідно з описом представлених освітніх компонент «Соціальна підтримка студентської молоді» та «Менеджмент соціальної роботи» для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» першого (бакалаврського), можна зробити висновок про те, що навчально-методичне забезпечення цих та інших дисциплін за вибором потребує постійного вдосконалення, особливо щодо питань набуття студентами практичного досвіду у рамках вивчення тої чи іншої освітньої компоненти, розвитку Soft Skills – універсальних непрофесійних якостей, які допомагають взаємодіяти між собою в команді незалежно від сфери діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Навчальний план підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота / М-во освіти і науки України. Київ, 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf> [дата звернення: 20.03.2022]

2. Навчальний плани підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота / Житомирський держ. ун-т імені Івана Франка. Житомир, 2020. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/Curriculum/117/5beyrr.pdf>. (дата звернення 17.01.2022).
3. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета / пер. с исп. М. Н. Голубевой. Минск : БГУ, 2005. 104 с.
4. Освітня програма «Соціальна робота» першого (бакалаврського) рівня освіти / М-во освіти і науки України ; Житомирський держ. ун-т імені Івана Франка. Житомир, 2019. 19 с. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/StudyProgram/303/bxyvyi.pdf>. (дата звернення 17.01.2022).
5. Освітня програма «Соціальна робота» першого (бакалаврського) рівня освіти / М-во освіти і науки України ; Житомирський держ. ун-т імені Івана Франка. Житомир, 2020. 23 с. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/StudyProgram/303/nkej71.pdf>. (дата звернення 17.01.2022).
6. Положення про порядок та умови здійснення вибору навчальних дисциплін здобувачами вищої освіти в Житомирському державному університеті імені Івана Франка від 24 верес. 2021 р. №119. Житомир, 2021. 19 с. URL: https://zu.edu.ua/offic/poloz_vybir.pdf (дата звернення 17.01.2022).
7. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота, галузі знань 23 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / М-во освіти і науки України. Київ, 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha;osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf> (дата звернення 17.01.2022).
8. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Kyiv : CS Ltd., 2015. 32p. URL: <http://ehea.info/page-%D1%81-centred-learning> <https://www.dianesweeney.com/research-supporting-student-centered-coaching/> (дата звернення 17.01.2022).

REFERENCES

1. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2019). *Navchalnyi plan pidhotovky здобувачів вищої освіти за спеціальністю 231 Сotsialna робота*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf> [in Ukrainian].
2. Zhytomyrskiy derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. (2020). *Navchalnyi plany pidhotovky здобувачів вищої освіти за спеціальністю 231 Сotsialna робота*. Retrieved from <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/Curriculum/117/5beyrr.pdf> [in Ukrainian].
3. Orteha-y-Hasset, Kh., & Holubeva, M. N. (Trans.). (2005) *Myssyia unyversyteta*. Minsk : BHU [in Belarus].
4. Zhytomyrskiy derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. (2019). *Osvitnia prohrama «Sotsialna робота» pershoho (bakalavrskoho) rivnia osvity*. Retrieved from <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/StudyProgram/303/bxyvyi.pdf> [in Ukrainian].
5. Zhytomyrskiy derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. (2020). *Osvitnia prohrama «Sotsialna робота» pershoho (bakalavrskoho) rivnia osvity*. Retrieved from <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/StudyProgram/303/nkej71.pdf> [in Ukrainian].
6. Zhytomyrskiy derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. (2021). *Polozhennia pro poriadok ta umovy zdiisnennia vyboru navchalnykh dystsyplin здобувачами вищої освіти в Zhytomyrskomu derzhavnomu universyteti imeni Ivana Franka*. Retrieved from https://zu.edu.ua/offic/poloz_vybir.pdf [in Ukrainian].
7. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2019). *Standart vyshchoi osvity za spetsialnistiu 231 Sotsialna робота, haluzi znan 23 «Sotsialna робота» dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha;osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf> [in Ukrainian].
8. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). (2015). Retrieved from <http://ehea.info/page-%D1%81-centred-learning> <https://www.dianesweeney.com/research-supporting-student-centered-coaching> [in English].